

633.2:631.563.2
5

OPMERKINGEN OVER DE BEDRIJFS-ECONOMISCHE BETEKENIS VAN HET GRASDROGEN.

1. Inleiding
2. De kostprijs en gehalten van de verschillende voeder-
middelen.
3. De voederwaarde van het gedroogde gras.
4. Ruwvoer tegenover gedroogd gras en krachtvoer.
5. Het grasdrogen tegenover niet-grasdrogen.
6. De efficiency bij het voeren van verschillende voeder-
middelen.
7. De situatie bij verschillende prijsverhoudingen.
8. De droogkosten.
9. De situatie in verband met de krachtvoeder-distributie.
10. Subsidies op het grasdrogen.
11. Samenvatting.

Samengesteld door:
H. Dijkstra

's-Gravenhage, 11 September 1950.

620
483

43/1986

- 2 -

OPMERKINGEN OVER DE BEDRIJFSECONOMISCHE BETEKENIS VAN HET GRASDROGEN.

1. I n l e i d i n g.

Het blijkt, dat, wanneer men zich tot taak stelt een algemeen geldend antwoord te vinden op de vraag of het grasdrogen al of niet verantwoord is, men tevergeefs naar de steen der wijzen zoekt. Dit is in de eerste plaats het gevolg van het feit dat de bedrijven onder verschillende omstandigheden verkeren. In de tweede plaats zijn de algemene omstandigheden, waaronder dus alle bedrijven verkeren, aan variatie onderhevig. Voor het grasdrogen is in dit opzicht van belang de mogelijkheid tot het invoeren van krachtvoer.

Gedurende de oorlog was deze import vrijwel onmogelijk en wij moeten thans en in de eerstvolgende jaren rekening houden met een beperkte invoer. Bij een gunstige ontwikkeling van de internationale handel mag daarentegen gerekend worden op een ruimere aanvoer. In de derde plaats doet zich het feit voor dat wij nog niet een antwoord kunnen geven op alle vragen die zich voordoen omdat de nodige kennis ons ontbreekt. Speciaal is dit het geval t.o.v. de verhouding tussen het aan het vee verstrekte voer en de opbrengst van het vee. Het gaat hier speciaal om de verschillende combinaties van voedermiddelen. In dit verband kan de aandacht worden gevestigd op het feit, dat het landbouwkundig onderzoek op het gebied van de veevoeding een achterstand vertoont die nodig ingehaald moet worden.

Om bovenstaande redenen heeft het L.E.I. er de voorkeur aan gegeven niet direct een volledig rapport uit te brengen. Wel zal getracht worden zo veel als mogelijk is op verschillende punten tot een uitspraak te komen maar daarnaast zullen er nog verschillende zeer belangrijke vragen overblijven. Het geheel wordt aan de leden van de Commissie voor Voeder- en Weidebouw ter discussie aangeboden.

2. D e k o s t p r i j s e n g e h a l t e n v a n d e v e r s c h i l l e n d e v o e d e r m i d d e l e n.

Het is vanzelfsprekend in de eerste plaats gewenst een indruk te hebben van de kostprijs en de voederwaarde van de verschillende voedermiddelen. Wat betreft de op eigen bedrijf gewonnen ruwvoedermiddelen zijn er in dit opzicht verschillen

tussen de landbouwkundige gebieden en de bedrijven. Wij zullen ons hierbij baseren op het Friese weidegebied. Dit is voor het grasdrogen voorlopig het belangrijkste gebied. Bovendien is hier de bedrijfsstructuur het eenvoudigst. Voor een beschouwing over de wenselijkheid van het uitbreiden van het grasdrogen naar andere gebieden zullen wij natuurlijk rekening moeten houden met de daar heersende omstandigheden.

Verder is het onmogelijk in een algemeen overzicht rekening te houden met de van bedrijf tot bedrijf verschillende omstandigheden. Wij werken daarom met gemiddelden. Dit is geen bezwaar wanneer de algemene beschouwing zodanig wordt opgezet dat hieruit kan worden afgeleid hoe de conclusies moeten luiden voor een speciaal bedrijf.

Het kostprijs-niveau (betrokken op de totale hoeveelheid van een product) voor de verschillende voedermiddelen is onder de omstandigheden van de laatste jaren ongeveer als volgt:

KOSTPRIJS PER 100 KG EN PER 100 VOEDEREENHEDEN

	per 100 kg	per 100 voeder- eenheden
Bieten	f. 1,60	f. 11,-
Stoppelknollen	" 1,10	" 14,-
Hooi (gemiddelde kwaliteit)	" 4,50	" 10,-
Ingekuild gras (warm)	" 1,60	" 9,-
Gedroogd gras (goed)	" 16,-	" 20,-
Krachtvoer.	" 27,-	" 24,- (schatting)
Graanmeel	" 25,-	" 25,-

Wij geven hier de kosten per 100 voedereenheden om een voorlopige indruk te krijgen van de verschillen. Het blijkt, dat het gedroogd gras wat de kosten betreft, zeer dicht bij het krachtvoer staat. Verder zijn de op eigen bedrijf gewonnen specifieke ruwvoedermiddelen (hooi, ingekuild gras, bieten en stoppelknollen) wel zeer goedkoop. Wij kunnen wat de kosten betreft twee groepen onderscheiden: de goedkope op eigen bedrijf gewonnen ruwvoedermiddelen en de duurdere krachtvoerders, waartoe het gedroogd gras behoort.

Wat de voederwaarde betreft zullen wij rekening houden met de volgende gehalten:

GEHALTEN VOEDERMIDDELEN

	v.e.s.	z.w.	droge stof	verhouding z.w./v.e.s.
Bieten	1	10	16	10
Stoppelknollen	1,6	6,3	10	4
Hooi (gemiddelde kwaliteit)	6	34	85	5,7
Ingekuild gras (warm)	1,6	12	25	7,5
Gedroogd gras (goed)	14	55	90	4,-
Gedroogd gras (gem.)	12	50	90	4,2
Krachtvoer	24	72	85	3,-
Graanmeel	7	72	85	10,-

Wij zullen onze berekeningen hoofdzakelijk uitvoeren met gedroogd gras met een goed gehalte. De gehalten van het krachtvoer hangen natuurlijk sterk af van de samenstelling van het mengsel. Men kan dit gehalte aanpassen aan de gehalten van de overige voedermiddelen in het rantsoen.

3. De voederwaarde van het gedroogd gras.

De bovenstaande gehalten geven geen volledig beeld van de voederwaarde. Er moet daarom nog iets meer gezegd worden over de voederwaarde en wel voornamelijk van het gedroogd gras.

De kennis der veevoeding is nog niet zo ver ontwikkeld, dat hierover met zekerheid veel te zeggen is. Wel zijn enkele algemene eigenschappen bekend, zoals het eiwit-gehalte, de zetmeelwaarde en het carotine-gehalte. Vooral aan dit laatste kan grote betekenis worden toegekend, wanneer het rantsoen zonder gedroogd gras hiervan te weinig zou hebben en indien kan worden aangenomen dat de dieren behoefte hebben aan vitamine-A. Aan dit carotine-gehalte kan men dan in deze gevallen aan het gedroogde gras een gunstige nevenwerking toeschrijven, die uitgaat boven de waarde welke men er aan zou toeschrijven wanneer men alleen rekening hield met het gehalte aan eiwit en de zetmeelwaarde. In het algemeen kan men dus zeggen dat deze gunstige nevenwerking er alleen is wanneer deze twee voorwaarden zijn vervuld:

- 1° gebrek aan carotine in de overige voedermiddelen en
- 2° behoefte aan vitamine-A bij de dieren.

Om met het laatste te beginnen, dient de vraag dus te worden beantwoord of de dieren in het algemeen in de winter gebrek hebben aan vitaminen en wel speciaal gebrek aan vitamine-A. Een tweede vraag kan hieraan worden gekoppeld nl. is het mogelijk, dat de dieren in de zomer een voorraad vitaminen in het lichaam aanleggen, zodat er bv. in de eerste helft van de stalperiode geen gebrek aan vitamine-A zal bestaan?

In de tweede plaats zal dan, wil de gunstige nevenwerking tot uitdrukking komen, in de overige voedermiddelen niet voldoende carotine mogen voorkomen. Wanneer men de beschikking heeft over goed gewonnen voer zal in meerdere of mindere mate wel carotino aanwezig zijn.

Men zal er o.i. rekening mee moeten houden dat de nevenwerking van het gedroogde gras niet in alle gevallen even sterk is, en misschien zal variëren van zeer weinig tot zeer veel. Het zal onmogelijk zijn deze nevenwerking van geval tot geval precies te meten, maar men zal hiervan een schatting moeten maken, daarbij rekening houdend met de verschillende bedrijfsomstandigheden.

In ieder geval lijkt het wel waarschijnlijk, dat in het eind van de stalperiode de nevenwerking meer tot uiting komt dan in het begin. Hierbij is het een ongelukkige omstandigheid, dat het carotine-gehalte van het gedroogde gras door de bewaring achteruit kan lopen.

Wanneer men rekening mag houden met een bepaalde nevenwerking dient nog te worden bepaald wat het voordeel hiervan is uitgedrukt in geld. Ons zijn geen exacte waarnemingen bekend. Toch moet een verantwoorde economische keuze hierop berusten.

In verband met bovenstaande omstandigheden zullen wij in de hierna volgende berekeningen niets in rekening brengen voor een gunstige nevenwerking. Men kan dan voor elk speciaal geval hiervan een schatting maken en deze toevoegen aan het berekende resultaat.

Een tweede omstandigheid waarvan de voederwaarde van het gedroogde gras sterk afhangt is het gehalte aan verteerbaar eiwitachtige stoffen (v.c.s.). In de praktijk blijkt dit gehalte sterk te variëren en hangt samen met het groeistadium waarin het gras gemaaid wordt en het seizoen. In het voorjaar liggen de gehalten het hoogst om daarna snel te dalen. Daar de droogkosten gelijk blijven is een lager gehalte in feite een verlies. Bovendien blijkt in de praktijk, dat een boer niet de zekerheid heeft dat de oogst van een perceel op het goede tijdstip door de drogerij verwerkt kan worden.

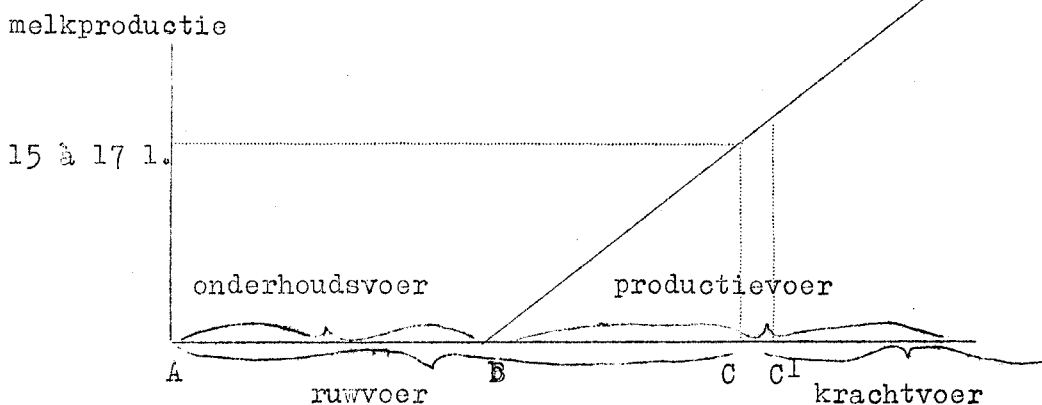
Het is dus zo, dat het grasdrogen nog wel een risico-element bevat evenals dat bij hooien en inkuilen het geval is.

Op het punt van de voederwaarde van het gedroogde gras blijven dus nog verschillende vragen open, waarvan er enkele wel zijn op te lossen wanneer men de omstandigheden beter kan beoordelen.

4. Ruwvoer tegenover gedroogd gras en krachtvoer.

Het feit, dat men gedroogd gras als krachtvoer moet beschouwen stelt ons voor de vraag wat de consequentie is van het omzetten van het gras in gedroogd gras. Dit heeft bedrijfseconomische gevolgen, omdat men voor de keuze staat het gras als krachtvoer (gedroogd gras) of als ruwvoer in het bedrijf aan te wenden. Dit doet de vraag rijzen of deze keuze ook tot gevolg heeft dat men over een meer of minder grote hoeveelheid ruwvoer de beschikking krijgt. In de meeste gevallen is het zo, dat men bij de huidige bedrijfsvoering het perceel dat voor drogen is bestemd een aparte behandeling geeft. Men geeft extra stikstof en maait eerder. Doordat men de extra N-gift geeft, produceert men gras wat niet zou zijn geproduceerd, wanneer de bedoeling niet had voorgezeten het gras te drogen. In zoverre geeft het grasdrogen dus geen aanleiding tot een vermindering van de ruwvoedervoorraad. De vraag is echter of dit wel geheel opgaat. Uit de kostenvergelijking bleek reeds, dat het in eigen bedrijf geproduceerde ruwvoer zeer goedkoop is en hieruit kan niet anders volgen dat men deze productie van ruwvoer zo veel mogelijk moet opvoeren en het ruwvoer ook als zodanig zoveel mogelijk moet gebruiken. De veebezetting moet zodanig aan de ruwvoerproductie zijn aangepast, dat per koe een maximale hoeveelheid ruwvoer wordt opgenomen. Kan men bv. met ruwvoer een productie per koe per dag van 15 l. melk bereiken dan moet het voordelig zijn deze productie ook inderdaad met het ruwvoer te halen en om daarna met krachtvoer een hogere productie na te streven.

Grafisch is dit als volgt voor te stellen.

Heeft men per koe de beschikking over een ruwvoeder-
voorraad van AC^1 , dan kan men de hoeveelheid CC^1 drogen zonder
dat dit aanleiding geeft tot een vermindering van de met voor-
deel aan te wenden hoeveelheid ruwvoer. Daar het gedroogd gras
per 100 voedereenheden iets goedkoper is dan krachtvoer, lijkt
het wel voordelig de hoeveelheid CC^1 zo hoog mogelijk op te
voeren. Dit blijkt echter slechts in beperkte mate mogelijk.
Wanneer het aantal koeien per bedrijf a is, mag CC^1 niet groter
worden dan dat $a \times CC^1$ groter wordt dan AC , of in formule

$$a \times CC^1 < AC.$$

Wanneer $a \times CC^1$ een "kocseten" wordt, heeft het grasdrogen
aanleiding gegeven dat er anders voor een koe meer ruwvoer was
geweest. Nemen wij aan, dat er voor een koe per jaar 25000 kg
gras moet groeien, dan kan er per bedrijf dus een hoeveelheid
gras gedroogd worden tot 25000 kg of wel 2 à 3 ha zonder dat
dit aanleiding geeft tot een vermindering van de veebezetting.
Dit is echter het gunstigste geval, nl. wanneer men de productie
van het gras zodanig heeft kunnen regelen dat er per koe AC^1
beschikbaar was. Was er minder beschikbaar dan wordt de voor
het drogen beschikbare oppervlakte ook geringer.

Hieruit volgt ook, dat er, per koe gerekend, door de kleine
bedrijven meer gras gedroogd kan worden dan door de grote.

Uit het verschil in kosten tussen het ruwvoer en het
krachtvoer (gedroogd gras) volgt dus dat er in de eerste plaats
naar gestreefd moet worden de ruwvoer-productie van het eigen
bedrijf zo veel mogelijk op te voeren en de veebezetting hierbij
aan te passen. Wanneer hiervan de grens bereikt is kan per be-
drijf een beperkte oppervlakte (op zijn hoogst een snede van
2 à 3 ha) worden gedroogd zonder dat dit aanleiding geeft tot
een vermindering van het ruwvoer.

Wanneer aan deze voorwaarden is voldaan, zal geval voor
geval moeten worden beoordeeld. Wanneer aan deze voorwaarden
niet is voldaan, levert het grasdrogen nadeel op, omdat men dan
ruwvoer moet aankopen of melk produceert met krachtvoer of ge-
droogd gras wat men ook met goedkoop ruwvoer had kunnen doen.

5. Het gras drogen tegenover niet gras drogen.

Wij zullen het voorgaande illustreren met enkele rantsoenen nl. met en zonder gedroogd gras.

a. Wanneer er voldoende ruwvoer is.

Een koe van 550 kg die 25 liter melk per dag produceert met een vetgehalte van 3,5%, heeft per dag nodig:

1,835 kg v.e.s.

9,255 kg z.w.

13-18 kg droge stof.

Dit kan met het volgende rantsoen bereikt worden:

	Prijs	v.e.s.	z.w.	droge stof
10 kg hooi	f. 0,45	0,600	3,400	8,5
20 kg kuilgras	" 0,32	0,320	2,400	5,0
3,4 kg krachtvoer	" 0,92	0,816	2,448	2,9
1,4 kg graanmeel	" 0,35	0,098	1,008	1,2
Totaal	f. 2,04	1,834	9,256	17,6

Vervangen wij een gedeelte van het krachtvoer door gedroogd gras, dan kunnen wij in dit geval het grondrantsoen handhaven. Wij krijgen dan het volgende rantsoen:

	Prijs	v.e.s.	z.w.	droge stof
10 kg hooi	f. 0,45	0,600	3,400	8,5
20 kg kuilgras	" 0,32	0,320	2,400	5,0
3 kg gedroogd gras ¹⁾	" 0,48	0,420	1,650	2,7
1,9 kg krachtvoer	" 0,51	0,456	1,368	1,6
0,6 kg graanmeel	" 0,15	0,042	0,432	0,5
Totaal	f. 1,91	1,838	9,250	18,3

1) goed gehalte.

Zoals wij op grond van de kostprijs per 100 voeder-eenheden mochten verwachten, is het rantsoen met gedroogd gras goedkoper dan het eerste rantsoen met meer krachtvoer.

Als nadeel van het rantsoen met gedroogd gras kan aange-merkt worden dat de op te nemen hoeveelheid droge stof eigen-lijk te hoog is. Een voordeel van dit rantsoen is nog de oventuele gunstige nevenwerking van het gedroogde gras.

- b. Wanneer de ruwvoeder-voorraad door het grasdrogen minder wordt.

Dat het grasdrogen in dit geval minder voordelig wordt is gemakkelijk in te zien omdat men dan in de plaats van het eigen ruwvoer, ruwvoer van buiten het bedrijf moet aankopen, wat allicht duurder zal zijn dan het eigen geproduceerde. Of men zal hiervoor graanmeel aankopen wat zeer zeker onvoordelig wordt. Daar het voordeel in geval a niet zeer groot was zal het grasdrogen in geval b al spoedig in een nadeel omslaan, waartegenover het voordeel van de gunstige nevenwerking staat.

Nu is niet te zeggen hoeveel er van het ruwvoer minder zal zijn. In het ongunstigste geval is dit al het gras dat gedroogd is. In het gunstigste geval bestaat het gedroogde gras voor een groot deel uit de hoeveelheid CC¹ uit de grafiek, en behoeft slechts een gering deel op het ruwvoer in mindering te worden gebracht. Uit berekeningen is gebleken, dat men voor 1 kg gedroogd gras ongeveer 4 kg ingekuild gras kan rekenen. In het ongunstigste geval moet men dus voor 1 kg gedroogd gras bv. 4 kg kuilgras derven. Wij mogen wel aannemen dat dit dan ook al gauw 2 kg bedraagt.

In dit geval krijgen wij in de rantsoenen dus minder:

	<u>Prijs</u>	<u>v.e.s.</u>	<u>z.w.</u>
2 kg kuilgras	<u>f.0,032</u>	0,032	0,240

Om dit te vervangen zou bv. nodig zijn:

	<u>Prijs</u>	<u>v.e.s.</u>	<u>z.w.</u>
0,285 kg graanmeel	f.0,071	0,020	0,205
0,05 kg krachtvoer	" 0,014	0,012	0,036
	<u>f.0,085</u>	0,032	0,241

In dit betrekkelijk gunstige geval is het nadeel nog duidelijk.

6. De efficiency bij het voeren van verschillende voedermiddelen.

In het voorgaande is aangenomen dat de efficiency bij het voeren van de verschillende voedermiddelen gelijk is. Uit verschillende onderzoekingen is wel gebleken, dat er in de praktijk bij de voeding in het algemeen nog wel eens wat hapert. Het is niet te verwachten dat dit bij alle voedermiddelen in dezelfde mate het geval is. In dit verband interesseert het ons vooral in hoeverre de efficiency bij het voeren van gedroogd gras en van krachtvoer verschillend is. Het is ons wel gebleken, dat het op papier moeilijker is een rantsoen met gedroogd gras samen te stellen dan met krachtvoer. Met het gedroogd gras wordt de droge stof-grens eerder bereikt. Verder is het voor het gedroogd gras een nadeel dat het gehalte aan grotere variaties onderhevig is en niet zo goed bekend als de gehalten van het krachtvoer. Bovendien kan men deze laatste binnen bepaalde grenzen kiezen.

Er zijn dus aanwijzingen dat de efficiency bij het voeren van gedroogd gras lager zal zijn dan bij het voeren van krachtvoer. In hoeverre dit inderdaad het geval is, zou een onderzoek moeten uitmaken.

7. De situatie bij verschillende prijsverhoudingen.

Zoals bleek is het bij de huidige prijsverhoudingen in het gunstige geval, wanneer het grasdrogen geen aanleiding geeft tot het verminderen van de ruwvoedervoorraad, mogelijk met voordeel gras te drogen. Uit het voorbeeld bleek ook, dat een prijs van f. 20,- per 100 kg gedroogd gras wel als het maximum moet worden beschouwd tegenover de prijs van het krachtvoer van f. 27,-. Houdt men rekening met de ongunstiger gevallen, dan levert dat, zoals hieronder wordt berekend, per kg gedroogd gras al gauw een nadeel op van enkele centen. Wij menen dan ook te mogen aannemen, dat voor de gemiddelde omstandigheden een prijs van f. 16,- - f. 18,- per 100 kg gedroogd product als het maximum moet worden beschouwd.

Een prijsstijging van het krachtvoer zou de situatie voor het grasdrogen daarentegen weer gunstiger maken, maar er zal een zeer aanzienlijke prijsstijging van het krachtvoer moeten komen om in alle gevallen het grasdrogen voordelig te maken. In ons voorbeeld onder b, waar wij aannamen dat 1 kg gedroogd gras vervanging van 2 kg kuilgras noodzakelijk maakte, leverde deze

vervanging een nadeel op van f. 0,053. Dit nadeel komt ten laste van de geproduceerde kg gedroogd gras. Rekent men gemiddeld dat 1 kg gedroogd gras gelijk staat met $\frac{3}{4}$ kg krachtvoer, dan zal dit nadeel pas worden goedge maakt bij een prijsstijging van $\frac{4}{3} \times f. 0,053 = \pm f. 0,07$ per kg krachtvoer.

8. D e d r o o g k o s t e n .

De kostprijs van f. 16,- per 100 kg gedroogd product is als volgt samengesteld.

Kosten-berekening van het gedroogd gras per 100 kg
gedroogd product.

Arbeidskosten en paardewerk	f. 1,75
Kunstmest	" 1,75
Rente omlopend kapitaal	" 0,50
Droogkosten	" 12,-
Totaal	<u>f.16,-</u>

Het bleek, dat deze prijs van f. 16,- practisch niet meer mag stijgen. Daar de droogkosten 75% uitmaken van de totale kosten zal hier vooral aandacht aan moeten worden besteed. Het feit, dat bv. in Utrecht en Noord-Holland de droogkosten vaak aanmerkelijk hoger liggen dan in Friesland, moet daar een ernstige belemmering vormen voor het grasdrogen.

9. D e s i t u a t i e i n v e r b a n d m e t d e k r a c h t v o e d e r d i s t r i b u t i e .

Wij hebben in het voorgaande geen rekening gehouden met een beperking bij de aankoop van krachtvoer. Dit is echter wel het geval. Zoals de toewijzingen thans zijn, zijn deze voldoende wanneer het vee afkalft in het midden en het einde van de stalperiode en wanneer men de beschikking heeft over niet te slecht ruwvoer.

Wil men echter wintermelken, dan ligt de situatie geheel anders. Het ter beschikking staande krachtvoer schiet dan bij een normale bedrijfsvoering te kort en het grasdrogen zal dan zeer rendabel kunnen zijn omdat men zonder grasdrogen eenvoudig niet zou kunnen wintermelken. De rentabiliteit van het wintermelken met gedroogd gras dient dan echter eerst te worden vastgesteld.

Dezelfde situatie doet zich voor wanneer de import geheel wordt afgesneden. Ook dan zal de rentabiliteit van het grasdrogen in verband met het wintermelken wel verzekerd zijn.

Hoe de ontwikkeling van de import van krachtvoer zal zijn, blijft een open vraag.

10. S u b s i d i e s o p h e t g r a s d r o g e n .

Subsidies op het grasdrogen dragen een geheel ander karakter dan subsidies op het krachtvoer. De uitwerking ervan is zelfs tegenovergesteld.

Een subsidie op ingevoerd krachtvoer drukt de binnenlandse prijs van het krachtvoer, heeft de neiging de prijs van de substituten te drukken en werkt daardoor eerder afstotend dan bemoedigend voor kapitaalsinvesteringen in deze productierichtingen. Wordt de subsidie ingetrokken, dan heeft dit eerder een verruiming dan inkrimping in de binnenlandse productie tot gevolg.

Subsidies op het grasdrogen hebben echter tengevolge dat er voor betrekkelijk lange duur veel kapitaal in deze productie wordt geïnvesteerd. Wanneer het dan na enige jaren met het oog op de positie van de betalingsbalans niet meer nodig is het grasdrogen aan te moedigen, en de krachtvoerprijzen iets zijn gedaald, zal intrekking van de subsidies niet alleen kapitaalverlies ten gevolge kunnen hebben, maar gaat er dan tevens een eenmaal geschapen werkgelegenheid te niet.

Dit is ongetwijfeld een aspect waarmee terdege rekening moet worden gehouden wanneer men op grote schaal het grasdrogen zou willen aanmoedigen.

11. S a m e n v a t t i n g .

Uit het voorgaande kunnen wij de volgende conclusies trekken.

- a. Het is van groot belang de productie van ruwvoer van het eigen bedrijf zo hoog mogelijk op te voeren en de veebezetting hierbij aan te passen.
- b. Als voldoende krachtvoeder kan worden aangekocht, is het in geen enkel geval voordelig meer dan 2 à 3 ha gras per bedrijf te drogen.
- c. In het door ons onderscheiden gunstigste geval is het grasdrogen duidelijk voordelig.
- d. In het door ons onderscheiden ongunstigste geval is het grasdrogen duidelijk onvoordelig.

- e. Men zal voorzichtig moeten zijn met het verlenen van subsidies aan grasdrogers.
- f. De droogkosten per 100 kg gedroogd product zullen niet noemenswaard boven f. 12,- mogen stijgen en zo mogelijk lager moeten liggen.

De volgende vragen blijven echter nog open staan.

- 1. Het is niet duidelijk of in alle gevallen rekening moet worden gehouden met een gunstige nevenwerking van het gedroogde gras.
- 2. Er is niet nagegaan hoe hoog een eventuele nevenwerking in geld moet worden gewaardeerd.
- 3. Het is onzeker hoe de prijs van het krachtvoer en de invoer hiervan zich zullen ontwikkelen.
- 4. Het is in het algemeen niet te zeggen hoe vaak de hierboven onder c en d genoemde gevallen zich zullen voordoen.
- 5. Het is onbekend of er verschil is in de efficiëncy bij het voeren van krachtvoer of gedroogd gras.

Voor het beoordelen van een concrete situatie zal men bovenstaande vragen zo goed mogelijk moeten beantwoorden.